

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/214974,Sierz-Jozef-Franczak-Lalek.html>
27.02.2026, 00:34

Sierż. Józef Franczak „Lalek”

Józef Franczak urodził się 17 marca 1918 r. w Kozicach Górnych na Lubelszczyźnie. W 1935 r. zgłosił się ochotniczo do służby w Wojsku Polskim, ukończył szkołę żandarmerii w Grudziądzu. Walczył w wojnie obronnej, został wzięty do niewoli przez Armię Czerwoną, ale udało mu się zbiec.

17.03

[Aparat bezpieczeństwa](#) [Okupacja sowiecka](#) [Podziemie antykomunistyczne](#) [Podziemie niepodległościowe \(Żołnierze Wyklęci\)](#)

Zaangażował się w działalność konspiracyjną, najpierw w Związku Walki Zbrojnej a następnie w Armii Krajowej. Po wkroczeniu w 1944 r. na tereny Lubelszczyzny Rosjan został wcielony do 2 Armii Wojska Polskiego, z której zdezerterował w styczniu 1945 r. Początkowo ukrywał się na Pomorzu i poszukiwał możliwości ucieczki na Zachód. Wobec braku takich możliwości zdecydował się na powrót w rodzinne strony, gdzie włączył się w działalność podziemia antykomunistycznego. Wziął udział w kilku operacjach, 16 czerwca 1946 r. został aresztowany. Podczas przewożenia do więzienia zdołał się uwolnić i rozbroić konwojentów. W walce, jaka się potem wywiązała, zabił kilku funkcjonariuszy i zbiegł.

Związał się ze strukturami Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, w 1947 r. stanął na czele kilkusobowego patrolu w oddziale WiN dowodzonego przez kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka”. Nie skorzystał z ogłoszonej amnestii, nie wierzył że władza komunistyczna zapomni o jego działalności. W kolejnych latach działaniach brał udział w zwalczaniu tajnych współpracowników aparatu bezpieczeństwa i członków Polskiej Partii Robotniczej, którzy swymi donosami wielokrotnie przyczynili się do śmierci żołnierzy podziemia.

Swoją ostatnią akcję w strukturach WiN przeprowadził 10 lutego 1953 r., kiedy to wziął udział w próbie rekwizycji w kasie Gminnej Spółdzielni w Piaskach. Doszło do walki z Milicją Obywatelską, w jej trakcie zginął ostatni dowódca „Lalka” – ppor. Stanisław Kuchciewicz „Wiktor”. Od tego momentu Franczak działał samodzielnie. Stworzył sieć zaufanych osób, dzięki której mógł skutecznie ukrywać się przed funkcjonariuszami bezpieki.

Nie skorzystał z amnestii ogłoszonej w kwietniu 1956 r., nadal obawiał się, że w jego przypadku komuniści nie okażą wyrozumiałości. Bezpieka rozpoczęła szeroko zakrojone poszukiwania „Lalka”, którym nadano kryptonim „Pożar”. W ramach tych działań inwigilacją objęto najbliższą rodzinę Franczaka i jego znajomych. W rejonie jego działania pozyskano szereg tajnych współpracowników, a w kilku budynkach w których spodziewano się pojawienia „Lalka” założono podsłuch.

Te działania długo nie przynosiły rezultatu zgodnego z oczekiwaniami bezpieki. Franczak orientował się w działaniach funkcjonariuszy, część z tajnych współpracowników zdekonspirowała się przed nim i informowała o poczynaniach MO i MBP. Sam „Lalek” wykazywał też daleko posuniętą ostrożność, swoje poczynania ukrywał nawet przed współpracującymi z nim osobami.

Dopiero w 1963 r. Służba Bezpieczeństwa odniosła sukces w poszukiwaniach. Tajny współpracownik SB Stanisław Mazur ps. „Mazur” nawiązał kontakt z Franczakiem i pomógł ustalić jego miejsce pobytu. 21 października grupa operacyjna otoczyła zabudowania

gospodarstwa Wacława Becia z Majdanu Kozic Górnych. Po krótkiej walce został zabity.

Ciało Józefa Franczaka poddano sekcji, w jej trakcie pozbawiono je głowy. Tak okaleczone zwłoki pochowano na cmentarzu w Lublinie. Czaszka, po badaniach stomatologicznych, trafiła do zakładu medycyny sądowej Akademii Medycznej w Lublinie (obecnie Uniwersytet Medyczny) i była wykorzystywana w celach dydaktycznych.

Siostra Franczaka dopiero w 1983 r. otrzymała zgodę na ekshumację i złożenie szczątków brata w rodzinnym grobowcu w Piaskach.

Działalność „Lalka” została upamiętniona 1 maja 2007 r. Z inicjatywy Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość Obszaru Wschodniego w Lublinie oraz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa odsłonięto w Piaskach pomnik Ostatniego Partyzanta RP – sierż. Józefa Franczaka ps. „Lalek”.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński 17 marca 2008 r. nadał mu pośmiertnie Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. Odznaczenie odebrał jego syn Marek Franczak.

Uroczysty pogrzeb Józefa Franczaka odbył się 24 marca 2015 r. w Archikatedrze Lubelskiej. Następnie, w obecności wojskowej asysty honorowej z Dowództwa Garnizonu Warszawa, jego szczątki złożono na cmentarz w Piaskach.

Dowiedz się więcej:

- [Włodzimierz Suleja: Niezłomni](#)
- [Dariusz Walusiak: Wolni z zniewolonym kraju](#)
- [Sławomir Poleszak: Ostatni. Józef Franczak „Laluś” \(1918-1963\)](#)
- [IPNtv: Żołnierze Wyklęci w świetle źródeł historycznych - cykl Jak pisać i mówić o trudnych kartach dziejów](#)
- [Pobierz artykuł Piotra Niwińskiego i Tomasza Łabuszewskiego „Sprawa” Józefa Franczaka - czyli historia alternatywna \(w związku z pracą Sławomira Poleszaka\), Czy okupacyjna przeszłość sierż. Józefa Franczaka „Lalusia” miała wpływ na powojenne losy „ostatniego zbrojnego”?](#)
- [Publikacja „Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956”](#)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Aparat bezpieczeństwa, Okupacja sowiecka, Podziemie antykomunistyczne, Żołnierze Wyklęci

Artykuł